

MARIAN HARASIMIUK

FIZJOGRAFIA OKOLIC WSI KLEMENTOWICE-KOLONIA NA PŁASKOWYŻU NAŁĘCZOWSKIM

Wieś Klementowice-Kolonia, na której terenie znajduje się stanowisko archeologiczne z młodszego paleolitu, położona jest w północnej części Płaskowyżu Nałęczowskiego, wchodzącego w skład Wyżyny Lubelskiej.

Płaskowyż Nałęczowski jest niezwykle charakterystycznym regionem, rozciągającym się między doliną Wisły na zachodzie a doliną Bystrzycy na wschodzie. Od północy i południa region ten ograniczony jest krawędziami, których wyrazistość maleje od zachodu ku wschodowi. Szczególnie wyraźna jest krawędź północna, opadająca ku Nizinie Mazowieckiej. Wysokość tej krawędzi dochodzi do 30–35 m na zachodzie, a w części wschodniej nie przekracza 20 m (H. Maruszczak 1972).

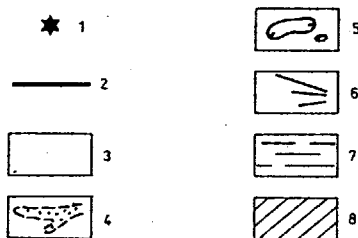
Krawędź rozcięta jest licznymi formami erozyjnymi typu wąwozów i niewielkich suchych dolin oraz kilkoma większymi dolinami (o długości rzędu około 5 km). Z zachodniej części północnej strefy krawędziowej Płaskowyżu wody odprowadzane są do Kurówki, ze wschodniej do Ciemięgi (dopływ Bystrzycy).

Wieś Klementowice-Kolonia położona jest w górnej części zlewni Potoku Klementowickiego, będącego dopływem Kurówki. Rejon stanowiska archeologicznego leży około 3 km na południe od północnej krawędzi Płaskowyżu.

BUDOWA GEOLOGICZNA

Głównym elementem budowy geologicznej Płaskowyżu Nałęczowskiego są lessy, dzięki którym obszar ten wyodrębnia się zresztą jako oddzielny region. Lessy nie stanowią jednakże zwartej, ciągłej pokrywy. Występuje tam szereg różnej wielkości płatów lessowych, z których największe stwierdzono w NW narożu Płaskowyżu oraz w jego centralnej części (M. Harasimiuk, A. Henkiel 1978). To „rozbicie” pokrywy lessowej na poszczególne płaty jest związane ze zróżnicowanym przebiegiem procesów sedymentacyjnych. Główny wpływ miała tu rzeźba obszaru przed fazą sedymentacji lessów, ale także cechy litologiczne osadów budujących powierzchnię podlessową. W obrębie poszczególnych płatów miąższość lessów zmienia się w zakresie od kilku metrów do ponad 30 m. Generalnie największe miąższości lessów występują wzdłuż doliny Wisły, ale także w centralnej części Płaskowyżu i wzdłuż jego północnej krawędzi stwierdzano miąższości rzędu 20–30 m (M. Harasimiuk, A. Henkiel 1978). Okolice Klementowice-Kolonii, charakteryzują się występowaniem bezlessowego pasa o szerokości do 1 km, ciągnącego się od okolic Karmanowic ku dolinie Olszowickiej. W bezpośrednim sąsiedztwie tego pasa występują jednakże płaty lessowe, w obrębie których miąższość lessów przekracza nawet 30 m. Na obszarze bezlessowym występują na powierzchni szare mulki lekko ilaste, prawdopodobnie o genecie jeziornej, a także piaski fluwioglacjalne i gliny zwałowe. Cały ten kompleks utworów związany jest stratygraficznie z okresem zlodowacenia środkowopolskiego (J. Trembaczowski 1955; A. Jahn 1956; M. Harasimiuk, A. Henkiel 1978).

Jak wynika z najnowszych prac H. Maruszczaka (1980, 1985, 1985a), pokrywa lessowa



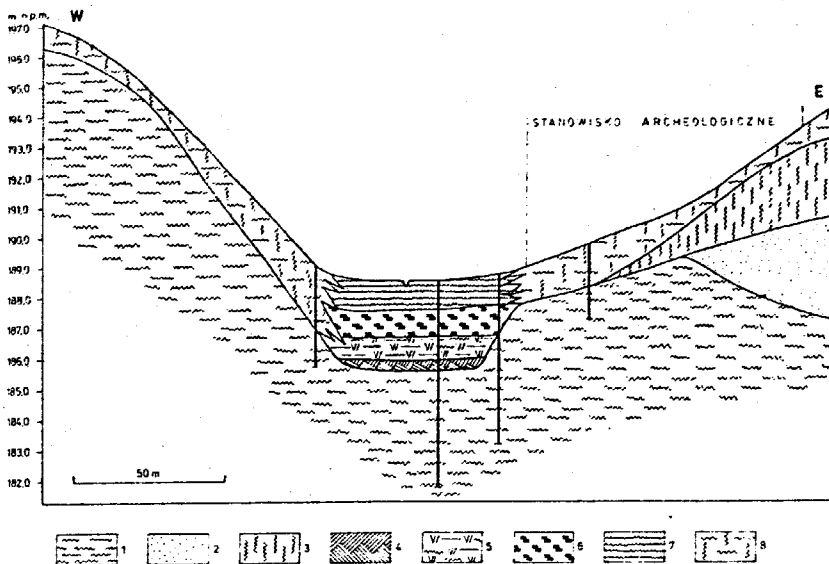
Ryc. 1. Szkic geomorfologiczny okolic Klementowic-Kolonii

1 – lokalizacja stanowiska archeologicznego; 2 – linia przekroju geologicznego; 3 – podmokłe dno doliny; 4 – suche dolinki denudacyjno-erozyjne; 5 – zagłębienia bezodpływowe; 6 – krawędzie i strome zbocza dolin; 7 – równina denudacyjna; 8 – pokrywa lessowa

Geomorphology of the environs of Klementowice-Kolonia

1 – location of the site; 2 – line of geological section; 3 – wet valley floor; 4 – dry denudation – erosion valley; 5 – depression with no outlet; 6 – edges and steep valley sides; 7 – denudation plain; 8 – loess cover

Płaskowyż Nałęczowski jest stratygraficznie dwudzielny. Autor wyróżnił w okolicach Łopatek lessy starsze, których sedimentację wiąże z okresem zlodowacenia środkowopolskiego oraz lessy młodsze, pochodzące z ostatniego okresu glacialnego (*Vistulian*). Lessy młodsze osadzały się w przedziale czasowym 100–12 tys. lat temu. Tak więc ostatnia faza akumulacji lessów na Płaskowyżu zakończyła się przed interstadiem Alleröd. W okresie późniejszym, tzn. w Allerödzie, w schyłkowej fazie okresu glacialnego, a także w holocenie zachodziły na obszarze Płaskowyżu



Ryc. 2. Przekrój geologiczny przez dolinę w okolicy Klementowice-Kolonii

Zlodowacenie środkowopolskie: 1 – mulki szaroniebieskawe jeziorne; 2 – piaski; Zlodowacenie północnopolskie: 3 – lessy, 4 – gleba kopalna torfowa (Alleröd?); Holocene: 5 – gytie, 6 – torfy, 7 – namuły, 8 – deluwia i gleba współczesna

Geological section through the valley in the environs of Klementowice-Kolonia

Central Polish glaciation: 1 – grey-bluish lake silt, 2 – sands; North Polish glaciation: 3 – loess, 4 – fossil peat soil (Alleröd); Holocene: 5 – gyttja, 6 – peat, 7 – warps, 8 – deluvium and present-day soil

głównie procesy erozyjne i denudacyjne, a procesy akumulacyjne ograniczone były właściwie tylko do den dolin. Osadzały się tam głównie osady organogeniczne o miąższości 2–5 m oraz osady mułkowo-iłaste, których miąższość rzadko przekracza 3 m.

RZEŻBA

Górna część doliny Klementowic rozwinięta jest w obrębie bezlessowego obniżenia łączącego dolinę Karmanowic (nieckę Celejowa) z doliną Potoku Olszowickiego. Powierzchnia tego obniżenia o szerokości do 1 km ma charakter równiny denudacyjnej o wysokości do 200 m n.p.m., urozmaiconej licznymi niewielkimi zagłębieniami bezodpornymi.

Na SE od tego obniżenia występuje wyraźna krawędź płata lessowego o wysokości względnej 20–25 m. Płat ten osiąga wysokość 228 m n.p.m. — jest to najwyższe wzniesienie Płaskowyzu. Na N od obniżenia, w okolicy wsi Buchalowice, występuje prawie równoleżnikowa krawędź płata lessowego o wysokości 15–20 m. Również na zachodzie występuje krawędź o przebiegu SW–NE i wysokości względnej rzędu 10–15 m.

Tak więc można powiedzieć, że rejon wsi Klementowice-Kolonia cechuje się osobliwym położeniem — na skrzyżowaniu obniżeń od Klementowic ku SE, od doliny Olszowickiej ku SW oraz od Karmanowic ku NNE. W rezultacie można stwierdzić, że jest to niejako „węzeł komunikacyjny”, ułatwiający przejście z Niziny Mazowieckiej ku dolinie Bystrej.

W powierzchni równiny denudacyjnej wcięta jest na głębokość około 12 m górna część doliny Potoku Klementowickiego. Szerokość dna doliny w jej górnej części dochodzi do około 70–100 m. Dno jest płaskie, obecnie podmokłe, ze słabo zaznaczonym odpływem.

W odległości około 500 m na północ od stanowiska archeologicznego w wyniku połączenia szeregu dolinek bocznych tworzy się właściwa dolina Klementowic. Jest ona wcięta na głębokość rzędu 20 m, płaskodenna, zabagniona, z wyraźnie zaznaczonym odpływem.

Wzdłuż doliny występują różnej wielkości spłaszczenia typu teras, o wysokości względnej 5–7 m ponad współczesne dno.

PRÓBA ODTWORZENIA EWOLUCJI RZEŻBY OBSZARU PO ZAKOŃCZENIU SEDYMENTACJI LESSÓW

Jak wspomniano powyżej, sedymentacja lessów zakończyła się w okresie 15 000–12 000 lat temu. Funkcjonowały wówczas większe formy dolinne (w tym także dolina Bystrej). Nawiązywały one swym przebiegiem do linii odwodnienia odziedziczonych po fazach deglacji zlodowacenia środkowopolskiego i procesach erozyjnych interglacjału eemskiego.

W interstadiale Allerød wraz z fazą degradacji zmarzliny wieloletniej miała miejsce faza erozji w dnach dolin (H. Maruszczak 1968, 1985). Rozmiary tej fazy erozji można ocenić dla okolic Klementowic-Kolonii na około 5–7 m. Dno dolinki położone było wówczas o około 3 m niżej od dna współczesnego. Dno doliny było podmokłe, o czym świadczy występująca tam kopalna gleba torfowa o miąższości 30–40 cm. Ten stan rzeczy przetrwał zapewne do okresu atlantyckiego, kiedy to bujny rozwój roślinności mógł spowodować częściowe zatamowanie odpływu w dolince i utworzenie niewielkiego zbiornika wodnego o głębokości do około 2 m. Początkowo osadzała się w nim gytia z dużą ilością malakofauny, a następnie torfy dość silnie zamulone. Ostatnim etapem wypełniania dolinki była sedymentacja pylastych namulów szarobrunatnych, o miąższości 1–1,2 m. Tę fazę można wiązać z wylesianiem obszaru i jego zagospodarowaniem rolniczym. Narastanie pylastych deluwiiów u podnóża zboczy i w dnach dolin ma miejsce także i współcześnie (S. Nakonieczny 1967, W. Jezierski 1981).

Pracownia Badań Geologicznych LZW UMCS
w Lublinie

LITERATURA

- Harasimiuk M., Henkiel A.
1978 *Wpływ budowy geologicznej i rzeźby podłoża na ukształtowanie pokrywy lessowej w zachodniej części Płaskowyżu Nałęczowskiego*, Annales UMCS sec. B, vol. XXX, XXXI, Lublin.
- Jahn A.
1956 *Wyżyna Lubelska. Rzeźba i czwartorzęd*, „Prace Geogr. Ins. Geogr. PAN”, nr 7, Warszawa.
- Jezierski W.
1981 *Rola deluwiiów w kształtowaniu współczesnego dna doliny Bystrej (Płaskowyż Nałęczowski)*, „Folia Societatis Scient.”, Lublin, vol. 23, Lublin.
- Maruszczak H.
1972 *Wyżyna Lubelsko-Wolyńskie. Geomorfologia Polski*, t. I, Warszawa.
1980 *Stratigraphy and chronology of the Vistulian Loesses in Poland*, „Quaternary Studies in Poland”, vol. 2, Warszawa–Poznań.
1985 *Main genetic features and relief of loess covers in southern Poland. Guide-Book of the international Symposium*, Lublin
1985a *Loess section at Łopatki. Guide-Book of the international Symposium*, Lublin.
- Nakonieczny S.
1967 *Holocenańska morfogeneza Wyżyny Lubelskiej*, Lublin.
- Trembaczowski J.
1955 *Profil dyluwialny w Klementowicach k. Puław*, Annales UMCS sec. B, vol. VII, Lublin.

MARIAN HARASIMIUK

PHYSIOGRAPHY OF THE ENVIRONS OF KLEMENTOWICE-KOLONIA ON THE
NAŁĘCZÓW PLATEAU

The village of Klementowice-Kolonia lies in the western part of the Nałęczów Plateau, 3 km or so away from its northern edge. The accumulation of loess cover, characteristic of the Plateau, ended here before the Allerød Interstadial. The upper part of the Klementowice Stream valley cuts here to a depth of 12 m or so into the surface of a depression which has the form of a denudation platform. Due to the erosion of valley floors, characteristic of the Allerød Interstadial, the valley floor of the stream neighbouring with the late Palaeolithic site, was at that time lower by 3 m than it is to-day. Fossil peat soil occurring there indicates that the valley floor was wet.